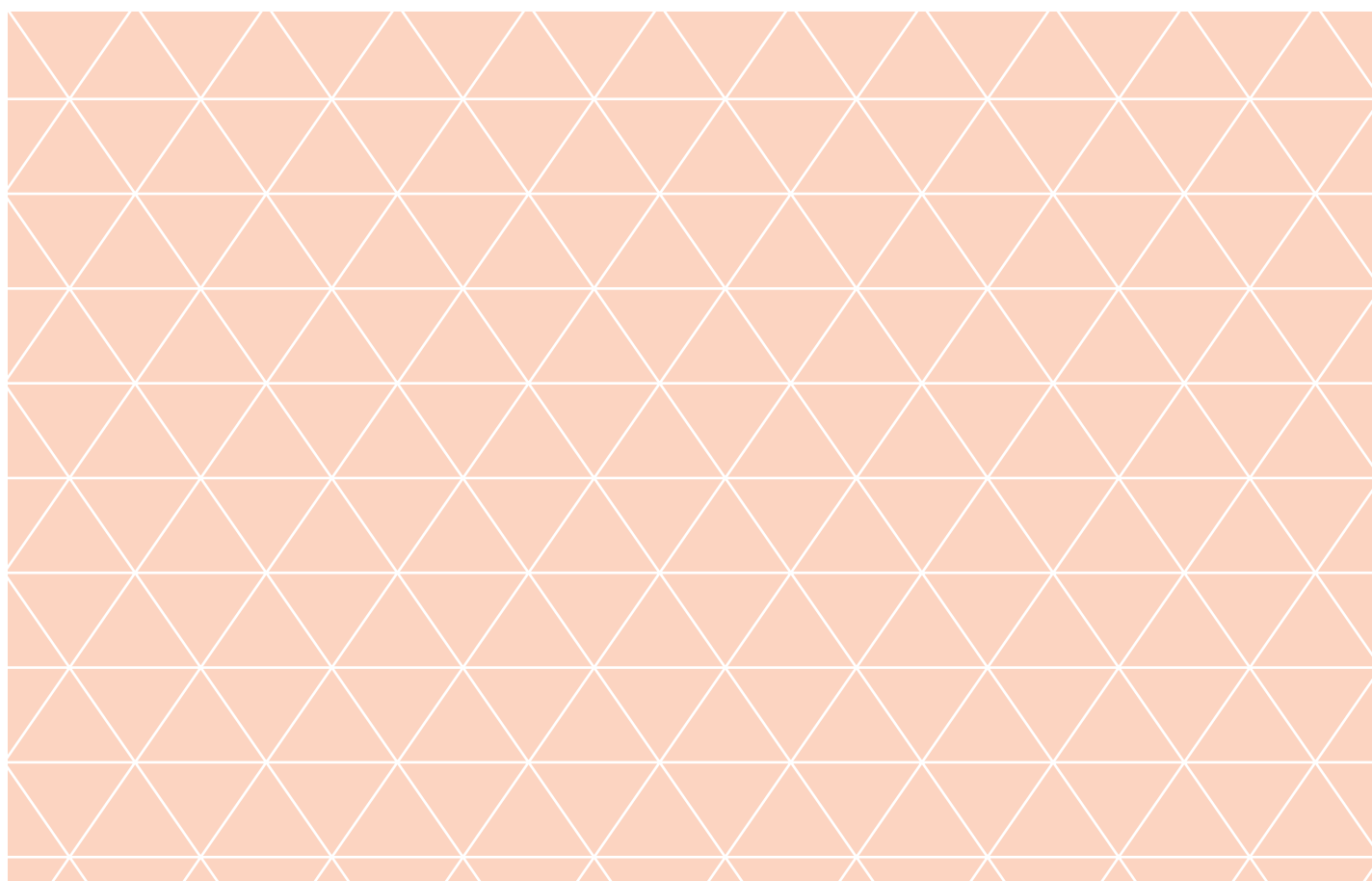

GRUNDSKOLENIVÅ

Så använder du kursplanerna

Det är läroplanen och kursplanerna som styr utbildningen och undervisningen i de obligatoriska skolformerna. Den här texten syftar till att tydliggöra hur kursplanerna är uppbyggda och hur de olika delarna syftar till, centralt innehåll och betygs-kriterier, alternativt kriterier för bedömning av godtagbara kunskaper, förhåller sig till varandra. I texten visas hur det är tänkt att lärare ska använda de olika delarna för att planera och genomföra undervisningen samt sätta betyg.

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri pdf från Skolverkets webbplats: skolverket.se/publikationer

ISBN: 978-91-7559-519-1
Grafisk form: AB Typoform
Skolverket, Stockholm 2022

Kursplanerna är en del av läroplanen

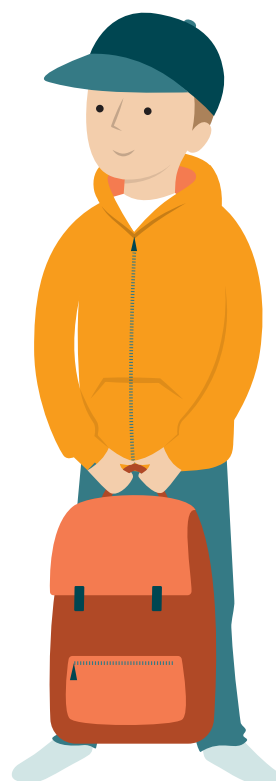
I läroplanens del 1 och 2 anges skolans uppdrag, grundläggande värden samt övergripande mål och riktlinjer. Dessa är de utgångspunkter som samhället under demokratiska former har kommit överens om ska gälla för skolans verksamhet i sin helhet, inklusive undervisningen. De är viktiga eftersom de gäller skolans och lärarens arbete oberoende av vilket ämne eller ämnesområde som läraren undervisar i.

I läroplanen finns också kursplanerna för varje ämne och ämnesområde. Kursplanerna består av delarna syfte och centralt innehåll och har tillhörande betygskriterier samt i vissa ämnen även kriterier för bedömning av godtagbara kunskaper i lågstadiet. I den här texten använder vi även förkortningen bedömningskriterier när vi syftar på kriterier för bedömning av godtagbara kunskaper. När begreppet kriterier används i texten syftar det både till betygskriterier och kriterier för bedömning av kunskaper.

Kursplanernas delar avser att styra olika aspekter av lärarens arbete, men de behöver läsas i sin helhet och förstås i relation till varandra. Detta är viktigt för att undervisningen ska få den bredd och det djup som kursplanen syftar till. Syftet och det centrala innehållet är i fokus vid planering och genomförande av undervisningen och kriterierna är i fokus vid bedömning av kunskaper och vid betygssättning.

Ett av lärarens viktigaste verktyg för att planera och genomföra en undervisning av god kvalitet är kursplanernas syfte och centrala innehåll tillsammans med läroplanens del 1 och 2.

I de skolformer och årskurser där betyg sätts används begreppet betygskriterier. I de skolformer och årskurser där betyg inte sätts, till exempel i grundskolans och grundsärskolans årskurs 1–3, används begreppet kriterier för bedömning av kunskaper. I årskurs 1–3 i grundskolan finns nivån godtagbara kunskaper och inom grundsärskolans ämnesområden finns nivåerna grundläggande och fördjupade kunskaper.

Kursplanerna ger ramar för undervisningen

En kursplan är ett resultat av en omfattande process som involverar många aktörer, intressen och perspektiv i samhället. Kursplanerna ska vara användbara verktyg för lärare, utgå från relevant forskning och hålla sig inom de juridiska ramarna. De ska ge eleverna en god grund för fortsatta studier, för personlig utveckling och för ett aktivt deltagande i samhällslivet.

Kursplanerna är ett resultat av en mängd avvägningar. Det är regeringen som beslutar om kursplanerna i grundskolan och sameskolan medan Skolverket beslutar om kursplanerna i grundsärskolan och specialskolan samt samtliga kriterier i den obligatoriska skolan. Kursplanerna innehåller ramar för undervisningen som är gemensamma för alla lärare och elever. På så sätt ger de förutsättningar för en likvärdig undervisning.

Lärare tolkar och omsätter styrdokumentet i sin undervisning

I Sverige har lärare i kraft av sin utbildning en stor frihet att tolka styrdokumentet och omsätta dem i sin undervisning. Det här kan ses som ett uttryck för samhällets tillit till den professionella lärarkåren. Ur ett praktiskt perspektiv är det dessutom nödvändigt att inte i onödan begränsa lärares handlingsutrymme, eftersom undervisning till sin natur är en dynamisk process där vad som är lämpliga val i hög utsträckning beror på sammanhanget och den elevgrupp som läraren har framför sig. Därför lämnar kursplanernas riktlinjer utrymme för läraren att utforma undervisningen med utgångspunkt i ett specifikt sammanhang och med hänsyn till elevgruppen.

Skolan har ett brett bildningsuppdrag

I skollagens första kapitel slås det fast att utbildningen syftar till att elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Skolan har ett brett bildningsuppdrag och alla elever ska ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att de utifrån sina förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål.

Undervisningens kvalitet har därmed en avgörande betydelse. God undervisning rör sig ständigt mellan planering och struktur å ena sidan, och följsamhet och anpassning utifrån elevgruppens utveckling å andra sidan. Det är en central uppgift för lärare att planera och leda undervisningen med tydliga mål i sikte, men samtidigt ha beredskap för att ompröva, ändra och anpassa undervisningen beroende på hur den fungerar i den aktuella elevgruppen eller för enskilda elever.

I undervisningen samverkar olika typer av mål. En del är övergripande målsättningar för hela skolan och en del är långsiktiga mål för ämnena. Andra är specifika och mer närliggande mål för undervisningen som handlar om vad läraren vill att just de här eleverna ska lära sig under en termin, ett arbetsområde eller en viss lektion. Specifika och närliggande mål kan ha olika karaktär och kan ha sin utgångspunkt i olika delar av lärarens uppdrag. Alla mål är inte enkelt mätbara och de kan ha olika konretnionsnivå och tidshorisont.

Hur är kursplanens syfte, centrala innehåll och betygs- eller bedömningskriterier tänkta att användas?

Vid planering och genomförande av undervisning utgår lärare från ämnets syfte och centrala innehåll. Det beror på att syftet och det centrala innehållet tillsammans beskriver vad eleverna ska lära sig och vilka förmågor, attityder och förhållningssätt som undervisningen ska ge eleverna förutsättningar att utveckla.

När lärare sätter terminsbetyg eller slutbetyg använder de betygskriterier. I årskurs 1-3 använder lärare bedömningskriterier för att avgöra nivån på elevernas kunskaper vid omdömen eller för att avgöra om eleven behöver stöd. I årskurs 4-5 används betygskriterierna för årskurs 6 på motsvarande sätt. Lärarna använder kriterierna som mått för att avgöra nivån på elevernas kunskaper. Kriterierna är inte frikopplade från ämnets eller ämnesområdets syfte och centrala innehåll utan behöver läsas och tolkas utifrån dessa samt utifrån den undervisning som bedrivits.

I specialskolan görs bedömningarna i årskurs 1-4 i relation till bedömningskriterierna för årskurs 4 och bedömningarna i årskurs 5-6 i relation till betygskriterierna för årskurs 7.

Syftet ringar in utgångspunkterna för ämnet

Det inledande stycket i varje kursplan ringar in ämnets betydelse i ett bredare samhällsperspektiv. Sedan följer syftet, som riktar sig till läraren och beskriver de övergripande målsättningar som ska gälla för undervisningen i det aktuella ämnet eller ämnesområdet. Syftet är därför viktigt när lärare planerar och genomför undervisningen.

Syftestexten lyfter fram ämnets väsentliga kunskaper och uttrycker de övergripande målsättningar som läraren ska ha med undervisningen. Syftestexten anger det ämnesspecifika kunnande som eleverna förväntas utveckla och ger därmed kunskapsuppdraget en central roll, samtidigt som det också innehåller skrivningar om att undervisningen syftar till att stimulera goda sociala och omdömesinriktade förmågor och förhållningssätt. Syftestexten avslutas med långsiktiga mål. De långsiktiga målen fokuserar på de delar av syftet som ligger till grund för kriterierna. De långsiktiga målen innehåller däremot inte sådana delar av syftet som kan rikta sig till elevernas socio-emotionella utveckling, värderingar, beteenden eller intresse för ämnet. Dessa områden är viktiga när läraren planerar, genomför och utvärderar sin egen undervisning, men ska inte vara underlag för kunskapsbedömning och betygssättning.

De väsentliga kunskaperna inom respektive ämne är sammansatta och innefattar alltid både sådant eleven känner till och förstår samt sådant eleven kan göra och hantera. Balansen varierar beroende på ämnets karaktär. Därför används uttrycken ”kunskaper om”, ”förståelse av” eller ”förmåga att” som inledning till de långsiktiga målen i olika utsträckning i olika ämnen. I till exempel ämnet teknik betonas betydelsen av vad eleverna känner till och förstår med ”kunskaper om tekniska lösningar ...” medan betydelsen av att eleverna ska kunna använda sina kunskaper om tekniska lösningar betonas med ”förmåga att reflektera över olika val av tekniska lösningar ...”.

Det centrala innehållet anger ämnets obligatoriska kunskapsinnehåll

Det centrala innehållet anger vad som ska undervisas. Innehållet har olika karaktär beroende på ämnestradition och kan lägga olika vikt vid teoretiska och praktiska aspekter.

Läraren avgör på vilket sätt undervisningen behandlar det centrala innehållet

Med utgångspunkt i den aktuella elevgruppen gör läraren professionella tolkningar och didaktiska val om hur det centrala innehållet ska behandlas på bästa sätt. Det centrala innehållet är sådant som alla elever har rätt att möta i undervisningen. Innehållspunkterna ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt och som kan väga olika tungt i undervisningen.

Innehållspunkterna är uttryckta mer eller mindre detaljerat beroende på ämnets traditioner, ämnets kunskapsinnehåll och de behov lärare gett uttryck för. Det centrala innehållet levandegörs av läraren i undervisningen. Det ingår i lärarens professionella yrkeskunnande att avgöra hur det centrala innehållet kan ta form i olika undervisningsgrupper.

– I historieundervisningen kan en lärare till exempel välja att kombinera innehållspunkter som kolonisering och världshandel med industrialiseringen, upplysningen och revolutionerna för att ge en sammanhängande berättelse om genomgripande samhällsomvandling. I planeringen kan de enskilda punkterna i det centrala innehållet kräva olika mycket utrymme i undervisningen, beroende på vad de omfattar och på elevgruppens behov och förkunskaper.

– I slöjdundervisningen kan en lärare till exempel välja att kombinera innehållspunkter som metall, textil och trä med några slöjdmaterials ursprung och miljöpåverkan för att läraren vill ge eleverna en förståelse för att valet av material i det egna slöjdarbetet samtidigt är en fråga om hållbar utveckling.

– På liknande sätt kan en lärare i svenska arbeta med flera delar av det centrala innehållet på samma gång. Lärare kan till exempel arbeta med gemensam och enskild läsning av skönlitteratur och samtidigt kombinera detta med olika former av textsamtal och gemensamt och enskilt skrivande i syfte att eleverna ska få möta och utveckla kunskaper om skönlitteratur och språk och för att stimulera elevernas intresse för att läsa och skriva.

Läraren har många mål för sin undervisning

Med utgångspunkt i skolans breda bildningsuppdrag hanterar läraren olika mål i sin undervisning. För lärarens lektioner, moment eller arbetsområden kan det vara meningsfullt att tala om mål som inte är så omfattande, det vill säga mål för det som läraren vill att eleverna ska lära sig och utveckla utifrån hur syftet och det centrala innehållet omsätts i undervisningen. Dessa mål kan vara mångfacetterade, mer eller mindre uttalade och omfattande samt ha olika tidshorisont och karaktär. Vissa av målen varken kan eller behöver mätas. Det som är gemensamt för dessa mål är att de är föremål för lärarens professionella och didaktiska val och utgör en del av vägen mot det bredare syftet med undervisningen i ämnet.

– Ett exempel på detta kan vara när lärare undervisar om hur man använder en symaskin, med målet att elever ska kunna hantera den. Slöjdamnets syfte och långsiktiga mål anger inte uttryckligen att elever ska kunna hantera en symaskin men för läraren är det ett av flera närliggande och mer specifika mål inom ramen för slöjdundervisningens bredare syfte och långsiktiga mål.

– Ett annat exempel kan vara att läraren inom ramen för biologiämnet vill att eleverna ska kunna benämna vissa insekter inom ordningen steklar. Denna specifika kunskap nämns inte heller uttryckligen i biologiämnets syfte och långsiktiga mål men är i exemplet ett konkret mål för lärarens undervisning. Samtidigt är det en del av vägen mot det bredare syftet med undervisningen i ämnet på så vis att namnen på olika insekter är något som läraren kan bygga vidare på i andra sammanhang.

Bedömningar i syfte att stödja elevernas kunskapsutveckling

För att planera den kommande undervisningen behöver läraren hålla sig informerad om hur undervisningen fungerar och hur elevernas kunskaper utvecklas. Bedömningar som syftar till att stödja elevernas kunskapsutveckling är ofta kontinuerliga och görs i stunden. De behöver ge information om elevernas styrkor och utvecklingsbehov som är så pass detaljerad och nyanserad att den gör det möjligt för läraren att förändra och anpassa sin kommande undervisning och ge verkningsfull återkoppling till eleverna. Läraren kan på så vis få syn på vad som behöver fördjupas, repeteras eller sättas in i andra sammanhang i den kommande undervisningen. Av det följer att ämnets syfte, det centrala innehållet och lärarens närliggande och specifika mål för sin undervisning hamnar i fokus.

Kursplanerna specificerar inte exakt vad dessa bedömningar ska gälla eller hur de ska göras. Det beror på det nära släktskapet med undervisningen, det vill säga att vad som behöver tas upp under nästa undervisningstillfälle, hur det ska göras och vilken slags återkoppling som är utvecklande för eleverna vid varje enskilt tillfälle beror på sammanhanget. Det måste finnas utrymmen i undervisning och bedömning som inte är fullt ut definierade på förhand. Varje elevs kunskapsutveckling kommer inte att ta exakt samma bana och därför är det viktigt att i undervisningen ge plats och stöttning åt elever att öva, pröva, våga ha fel och få uppleva känslan av att kunskaper kan vara sin egen belöning.

Kriterier för bedömning av elevers kunskaper – med undervisning i fokus

I de lägre årskurserna sätts inte betyg. Bedömningar är då viktiga för lärarens kommande undervisning. Därmed handlar kunskapsbedömning först och främst om att avgöra om elevernas kunskapsutveckling och lärarens undervisning är på rätt väg. Bedömningskriterierna i lågstadiet är formulerade utifrån de långsiktiga målen och beskriver en lägsta förväntad kunskapsnivå även om vissa elever självklart kan ha kommit längre i sin kunskapsutveckling. Genom att stämma av elevernas kunskaper mot kriterierna kan läraren identifiera elever i behov av extra anpassningar eller särskilt stöd. I årskurs 4 och 5 använder läraren betygskriterierna för årskurs 6 på motsvarande sätt.

Betygsskalan – lärarens måttstock

Läs mer på skolverket.se

- ▶ Kommentarer till Skolverkets allmänna råd om betyg och provning
- ▶ Allmänna råd för arbete med extra anpassningar och särskilt stöd

Betygsskalans uppgift är att fungera som en måttstock vid betygssättningen. På skalan finns betygskriterier angivna på nivåerna E, C och A. Kriterierna uttrycker kännetecknen på kunskaper men kan inte på egen hand säga något meningsfullt om vad som krävs för en viss kunskapsnivå. Betygskriterierna behöver läsas och tolkas i relation till syfte, centralt innehåll och den undervisning som har bedrivits. Det kräver den undervisande lärarens yrkeskunskap och omdöme.

Riskerna med alltför detaljerade betygskriterier

För att betygskriterierna ska fungera som ett användbart verktyg vid betygssättningen är de formulerade på ett relativt övergripande sätt. På så sätt ger de läraren möjligheter att sätta det betyg som sammantaget bäst motsvarar elevens kunskaper utifrån ett brett och varierat underlag.

Ibland sätts likhetstecken mellan likvärdighet och precisa och detaljerade kursplaner och kriterier. Kursplanerna och kriterierna är naturligtvis viktiga för likvärdigheten, men de kan inte vara ensamt avgörande. Alla de kunskaper som elever förväntas utveckla i skolan är inte av en sådan karaktär att de låter sig beskrivas vare sig enkelt eller på ett sätt som alla lärare uppfattar exakt likadant.

Det är viktigt att lärare arbetar för att skapa samsyn kring de kunskaper som är väsentliga i ett ämne eller ämnesområde, eftersom det ger bättre förutsättningar för likvärdighet och för ämnesdidaktiskt välgrundade val. En samsyn som utvecklas inom professionen kan förbättra kvaliteten på undervisningen samt på lärares tolkningar av kriterier i relation till syfte, det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits i enlighet med kursplanen.

Alltför precisa beskrivningar i betygsmatriser, skoladministrativa system eller liknande riskerar att hindra, snarare än gynna nyfikenhet, kreativitet och kunskapsutveckling. Undervisningen utarmas och begränsas om enbart det enkelt mätbara ställs i förgrunden. Dessutom löper eleverna risk att få ägna mer tid och energi åt att visa sina kunskaper än åt att utveckla nya kunskaper.

Återkoppling i form av betygsbeteckningar och kriterier

Lärare väljer ibland att återkoppla resultaten på enskilda uppgifter med hjälp av betygsbeteckningar. Det är viktigt att vara medveten om att enskilda prestationer utgör mindre bitar i ett större pussel som läggs av läraren. Det finns en risk för att elever och vårdnadshavare kan blanda ihop betygsbeteckningar på enskilda prestationer med riktiga betyg om läraren väljer att återkoppla på ett sådant sätt.

Lärare och rektorer bör vara uppmärksamma på hur, när och i vilken omfattning kriterier kommuniceras till eleverna. Eleverna behöver återkoppling som de kan förstå och använda sig av, vilket ofta är något annat än citat ur styrdokumentet. Det kan vara lättare för en elev att förstå vad som är en bra text med hjälp av jämförelser med andra texter, än att på förhand utläsa vad som är god kvalitet utifrån kriteriernas övergripande formuleringar.

Läs mer på skolverket.se

- Kommunera betyg med elever

Vikten av ett brett och varierat betygsunderlag

Betygskriterierna är i första hand konstruerade för att göra sammanfattande bedömningar. Även om läraren planerar undervisningen utifrån ämnets syfte och centrala innehåll behöver läraren känna till betygskriteriernas innehåll. Genom att med viss regelbundenhet stämna av vilket underlag som har samlats in och analysera vad underlaget säger om elevens kunskaper kan läraren säkerställa ett brett och varierat underlag i relation till betygskriterierna. Betygsunderlaget blir därmed mer relevant och betygen mer rättvisande. Läraren behöver planera undervisningen på ett sätt som säkerställer att det finns ett betygsunderlag i slutet av mellan- och högstadiet som är relevant i förhållande till betygskriterierna i sin helhet.

Läs mer på skolverket.se

- Från bedömning till betyg

Läraren läser och tolkar betygskriterierna

Lärarens tolkning av betygskriterierna påverkas av sådant som betoningar i ämnets syfte, komplexiteten i det centrala innehållet, hur undervisningen sett ut och vilka möjligheter eleverna haft att fördjupa sina kunskaper. Det innebär att olika delar och underlag viktas olika tungt vid betygssättningen. Läraren fäster då större vikt vid sådana kunskaper som betonas i syftet eller som kan kopplas till stora och väsentliga delar av det centrala innehållet och som därmed har fokuserats i undervisningen.

I betygskriterierna för årskurs 9 i ämnet hem- och konsumentkunskap står det bland annat att ”Eleven beskriver på ett **enkelt/utvecklat/välutvecklat** sätt faktorer och beslut som kan påverka privatekonomi och konsumtionsval”. Betygskriterierna anger alltså inte *exakt vilka* faktorer och beslut eleven ska beskriva, och inte heller *exakt vad* som ingår i

begreppen privatekonomi och konsumtionsval. Däremot finns det ett område med rubriken ”Privatekonomi och konsumtionsval” i det centrala innehållet där dessa saker utvecklas.

Syftet informerar om att undervisningen om privatekonomi och konsumtion ska utveckla elevernas medvetenhet om konsekvenser av olika val, kunskaper om området samt förutsättningar att själva göra informerade val. När läraren omsätter kursplanen i undervisning gör hen ämnesdidaktiska val om hur, i vilken ordning och med vilket utrymme de olika delarna i det centrala innehållet ska tolkas, behandlas och kombineras. När läraren sedan planerar sina lektioner väljer hen ut mer precist *vilka* faktorer och beslut som ska tas upp och hur de ska behandlas i undervisningen. I nästa led spelar dessa val roll för vilka kopplingar till privatekonomi och konsumtionsval som blir möjliga att åskådliggöra och relevanta att bedöma. Därför är det ofrånkomligt att betygskriterierna behöver läsas och tolkas, inte bara i relation till kursplanens övriga delar, utan även till den undervisning som har bedrivits.

Rättvisande betygssättning

Betyg sätts mot slutet av en termin eller när ett ämne avslutats. När lärare avgör vilket betyg som bäst motsvarar elevens kunskaper är det en avstämning av elevens kunskaper i relation till ämnets betygskriterier. Läraren jämför olika underlag mot betygskriterierna och analyserar vilket betyg som helheten indikerar. Då överblickar läraren hur elevens kunskaper fördelar sig inom betygsskalan, och söker efter det betygssteg som sammantaget visar mest rättvisande överensstämmelse. För betyget E måste elevens kunskaper motsvara samtliga delar av betygskriterierna för det betygssteget. För betygen över E kan däremot elevens kunskaper i olika delar av ämnet variera något inom skalan.

För att få en bild av den sammantagna nivån på elevens kunskaper är tyngdpunkterna i ämnet vägledande. Läraren fäster mer vikt vid sådana kunskaper som betonas i syftet eller som kan kopplas till många eller omfångsrika punkter i det centrala innehållet. Läraren fäster också mer vikt vid sådant som har fokuserats i undervisningen och där eleverna fått möjlighet att särskilt fördjupa sina kunskaper. Läraren använder den information om elevens kunskaper som är relevant i jämförelse med betygskriterierna, men kan ofta ganska omgående komma fram till att vissa underlag inte är relevanta för betygssättningen. Det kan till exempel handla om underlag som visar andra kvaliteter än de som kan jämföras med betygskriterierna, äldre underlag som läraren bedömer inte ger en tillförlitlig bild av elevens kunskaper i slutet av terminen eller arbeten som lämnats in så sent att läraren inte hunnit värdera dem på ett tillförlitligt sätt. Nyare underlag väger oftast tyngre, eftersom elevens kunnande fördjupas och utvecklas genom undervisningen. Vid betygssättningen behöver läraren även fråga sig hur olika bedömningsituationer gav eleverna möjlighet att visa sitt kunnande.